

שינוי תפיסה: טרור דתי ולא לאומני

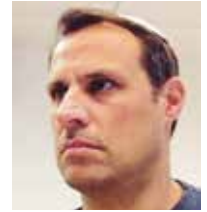
בבלימת טרור דתי לא די במישור הצבאי הקינטי, שכן לא ניתן להתמודד עם ההטפה הדתית באמצעים רציונליים. צה"ל מכיר בקרב על התודעה כממד חשוב במערכה הצבאית עצמה, ובעידן הנוכחי לא די בהסברה מול האויב. יש לגבש אסטרטגיה שתכליתה לעצב את תפיסת המציאות של האויב בצורה שתתאים לתפיסת המציאות הנדרשת, כאשר הסברה היא רק חלק מהכלים הנדרשים לכך

פשיטת כוח צה"ל בגנין במהלך "בית וגן". פשיטות אלה אינן יוצרות הרתעה כאשר מדובר בטרור דתי. אדרבה, ככל שהפעילות נגד ארגוני הטרור תהיה אגרסיבית יותר, הם יראו בה קידום יום הדין ויתעודדו מכך. צילומים: דו"ץ

מהם כבר נכחדו (למשל ארגון "הנמרים הטמיליים" שהוכרע ב-2009)³. עיון ברשימה יגלה כי עשרות ארגוני הטרור בעלי האידיאולוגיה הדתית המוצגים בה הם אסלאמיים. בשנים האחרונות אנחנו רואים מגמת "הדתה" של המאבק הלאומי בגזרתנו. לדוגמה הצטרפות פת"ח לפיגועי ההתאבדות, התבטאויות של בכירי הפת"ח לעידוד תופעת

מראשית העת החדשה באו בזה אחר זה ארבעה גלי טרור: האנרכיסטי, האנטי קולוניאליסטי, הלאומני והדתי, כפי שאפיין החוקר דייוויד רפפורט. לפי דבריו, היום אנחנו בעיצומו של הגל הדתי! כיום מופיעים ברשימת ארגוני הטרור של משרד החוץ האמריקני עשרות ארגוני טרור, אולם רק פחות מחמישה מהם אינם נחשבים כארגונים בעלי אידיאולוגיה דתית² וחלק

אסף ישי, בעל תואר שני בלימודי צבא וביטחון מאוניברסיטת בראילן

גם חוקרים אחרים בתחום.¹¹ אפשר גם לומר במקרה של גיוס לטרור דתי שהכיוון הוא הפוך. התאבדות על רקע אישי - אנתחאר - אסורה באסלאם באופן גורף, נחשבת כחטא גדול ומונעת את כניסת הנשמה לגן עדן.¹² אנשים שבכל מקרה נוטים להתאבד, פעולה שתמיט קלון ובושה על משפחת המתאבד, יעדיפו להתאבד בפיגוע - וכך האנתחאר הפך לאסתשהאד - הקרבת הנפש למען הדת. לא מצוקות היום-יום, העוני והאבטלה הם שמניעים אנשים לפגע, אלא פיגוע ההתאבדות הוא הדרך הקלה עבורם "לפתור" את בעיותיהם, לזכות באושר, כביכול, בעולם הבא וכבוד רב למשפחתם בעולם הזה, שיתבטא בין היתר גם במענקים כספיים נדיבים מטעם הרשות הפלסטינית.¹³ כמו כן תופעת המחבלים המתאבדים בגל הטרור הדתי, שאינה ניכרת בגלי הטרור האחרים, מלווה בפסקי הלכה המתירים לבצע את המעשה האובדני.¹⁴ גושפנקא שלא קיימת בטרור הלאומני. הטעות השלישית היא הגדרת "טרור הבודדים" שבאה לבדל את המפגעים מאלה הבאים מטרור מאורגן ולטעון כי ביצעו פעולת טרור על דעת עצמם. בעידן הדיגיטלי שבו אנחנו חיים, ארגוני הטרור כבר אינם בנויים בצורה היררכית אלא בצורה של זיקה ארגונית,¹⁵ ואיש אינו "בודד".¹⁶ לא פעם לאחר פיגוע שכוה, אנחנו נחשפים, דרך התקשורת, לחייו של המפגע ברשתות החברתיות. שם אפשר לראות את העולם הווירטואלי המסית שבו הוא חי.¹⁷ במקרים רבים תמונות המפגע בעמודים האישיים מעידות כי גם העולם הפיזי שסביבו הוא עולם מסית ומעודד פיגועים.¹⁸

התאבדות על רקע אישי - אנתחאר - אסורה באסלאם באופן גורף, נחשבת כחטא גדול ומונעת את כניסת הנשמה לגן עדן. אנשים שבכל מקרה נוטים להתאבד, פעולה שתמיט קלון ובושה על משפחת המתאבד, יעדיפו להתאבד בפיגוע - וכך האנתחאר הפך לאסתשהאד - הקרבת הנפש למען הדת

דין ומסקנות

לנוכח כל אלה, אציע פתרון לבלימת הטרור הדתי בשני מישורים. הראשון הוא במישור הצבאי הקינטי המסורתי, כלומר פעילות נגד כל התארגנות או ניסיון לפגע. מישור זה יהיה בבחינת כיבוי שריפות, שכן לא ניתן להתמודד עם ההטפה הדתית באמצעים רציונליים. פעולה נחושה ככל שתהיה לא תיצור הרתעה מול הבטחה דתית לגאולה, מחילת חטאים וחיים בגן עדן עם 72 בתולות. לכן הצלחה של פעילות צבאית שכזו תהיה רק לטווח הזמן הקרוב - נטרול הסכנה המיידית או מעצר של פעיל מרכזי, שיוחלף במהרה באחר. המישור השני והמורכב יותר הוא פעילות ברמה האסטרטגית, ובראש בראשונה - כלכלית. לפי מגזין פורבס, ארגוני טרור כמו טאלבאן, חזבאללה וחמאס נהנים מהכנסות שנתיות המגיעות למאות מיליוני דולרים ואפילו יותר מכך.¹⁹ הכנסות אלה מגיעות ממיסים, מאגרות, מסחר בסמים, מהברחות, מהלבנות כספים²⁰ ומכספי סיוע

השאהידים⁴ והפיכת המאבק הלאומי למאבק דתי על מסגד אל-אקצא.⁵ מהלך זה נובע כנראה בשל הרצון להישאר רלוונטי מול הגל הדתי הסוחף. ארגונים לא דתיים כגון החזית העממית לשחרור פלסטין או החזית הדמוקרטית לשחרור פלסטין יכולים להיכנס לרשימה, אולם על אף שמדי פעם הם מצליחים לבצע פיגועים בישראל (הבולט שבהם רצח השר רחבעם זאבי שביצעה החזית העממית לשחרור פלסטין), משקלם קטן.

לקויות הגישה לטרור

ההבחנה בין סוגי הטרור חשובה כאשר בוחנים את הדרך להתמודד עם הטרור. כיום הגישה בישראל למלחמה בטרור לוקה לדעתי בשלוש טעויות מהותיות, כפי שיוצגו להלן. הטעות הראשונה היא התייחסות למלחמה בטרור הדתי כאל מלחמה בטרור הלאומני. התגובה לכל פעילות טרור היא פעולת נגד צבאית ברמה כזו או אחרת.⁶ מערכת הביטחון יוצאת מדי פעם למבצעים כמו המבצע בשכם (מרס 2007) או בשומרון (ספטמבר 2021). כמה מגורמי המקצוע אף קוראים ליציאה למבצע נוסף בסגנון "חומת מגן" (מרס 2002),⁷ ונראה כי מדובר בגישה שעוברת כחוט השני דרך כל זרועות הביטחון.⁸ פשיטות על מעוזי טרור כמו אלה האחרונות בג'נין (ינואר 2013, יולי 2023) או הפשיטה על מחבלי ארגון "גוב האריות" בשכם (אוקטובר 2022), על אף הצורך החיוני שלהן, הן ניצחונות טקטיים ולא פעולה אסטרטגית. פשיטות אלה אינן יוצרות הרתעה כאשר מדובר בטרור דתי. אדרבה, ככל שהפעילות נגד ארגוני הטרור תהיה אגרסיבית יותר, הם יראו בה קידום יום הדין ויתעודדו מכך.

יש לעצור את הזרמת הכספים, גם את אלה המגיעים בעקיפין דרך עמותות שונות, בגיבוי חקיקה מהירה. פעילות זו צריכה להיערך גם ברמה הדיפלומטית באמצעות חשיפת ממצאים מול גופים באירופה המממנים ארגונים אלה, בשל חוסר מודעות או עצימת עין

הטעות השנייה היא ייחוס הפיגועים לייאוש ולמצב כלכלי קשה.⁹ פרופ' קלוד בר-רבי מהאוניברסיטה העברית הכחיש את הקשר בין מצב כלכלי וסוציו-אקונומי לטרור. ממחקרו נובע שרוב המפגעים דווקא באים מרקע סוציו-אקונומי גבוה. לדעתו ארגוני טרור דתיים מושכים אליהם אנשים שהצליחו לרכוש השכלה אולם מתקשים לעבור מחסומים חברתיים בגלל מוצא או משפחה ממעמד נמוך.¹⁰ לאותה מסקנה מגיעים

חגיגות באום אל-פאחם - לאחר הפיגוע בחדרה ב-2022. גילויי השמחה הרבים המתפרסמים ברשתות החברתיות לאחר פיגועים בישראל והחגיגות הספונסוניות ברחובות הערים לאחר רצח יהודים מעודדים את המפגעים הבאים. צילום מסך: טיקטוק

יש לצאת מתפיסת "המפגע הבודד", בעידן הרשתות החברתיות איש אינו "בודד" בהקשר זה. המפגע הפוטנציאלי חשוף להסתה בלתי פוסקת - מצד התקשורת, אנשי דת וגורמים אחרים - ברשתות החברתיות, במסגדים, ברחובות ואף בבתי ספר ערביים בתוך תחומי הקו הירוק

את הגורמים המסיתים אפשר לאתר בצורה קלה יחסית, שכן הם לא טורחים להסתיר את עצמם. ההסתה מתקיימת גם במסגדים וברחובות העיר, כאשר כל פיגוע ורצח של יהודים גורר אחריו כאמור חגיגות ספונסוניות ברחובות. גם נגד אלה יש לפעול ביד קשה, וחשוב לעשות זאת באופן מיידי לאחר כל פיגוע. לשם כך אפשר לשלב פעילות מסוערכת או מעצרים ליליים. כאשר מבוקש נעצר מתוך מרכז הכפר שלו או באמצע רחוב הומה בעיר פלסטינית, הדבר יוצר הזדמנות בקרב טרוריסטים אחרים.²⁵ על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בדמויות ציבוריות כמו אמאמים שנחשדים בהסתה. המעצר המיידי של המסית והבאתו בפני שופט ירטיע אחרים, יצמצם את פעילות ההסתה שלהם ואף ימנע אותה.

ממדינות תומכות (לדוגמה איראן). יש לעצור את הזרמת הכספים, גם את אלה המגיעים בעקיפין דרך עמותות שונות, בגיבוי חקיקה מהירה. פעילות זו צריכה להיערך גם ברמה הדיפלומטית באמצעות חשיפת ממצאים מול גופים באירופה המממנים ארגונים אלה, בשל חוסר מודעות או עצמת עין.²¹ דוגמה לפעילות חובקת עולם כזו נגד חזבאללה הייתה מבצע "קסנדרה".²² אפשר להתחיל מעצירת המימון למענקים שמשלמת הרשות הפלסטינית למפגעים ולמשפחותיהם, וכך להרתיע את אלה המונעים מהתגמול הכספי. באופן דומה אפשר לעצור את הזרמת הכספים לעזה. אומנם עולה הטענה כי מהלך זה יפגע קודם כל באוכלוסייה המקומית ולא בטרור, אבל למעשה, למיטב ידיעתי, הנחה זו לא נחקרה.²³

דרך פעולה נוספת היא עצירת ההסתה. יש לצאת מתפיסת "המפגע הבודד", בעידן הרשתות החברתיות איש אינו "בודד" בהקשר זה. המפגע הפוטנציאלי חשוף להסתה בלתי פוסקת - מצד התקשורת, אנשי דת וגורמים אחרים - ברשתות החברתיות, במסגדים, ברחובות ואף בבתי ספר ערביים בתוך תחומי הקו הירוק.²⁴ כמו כן גילויי השמחה הרבים המתפרסמים ברשתות החברתיות לאחר פיגועים בישראל והחגיגות הספונסוניות ברחובות הערים לאחר רצח יהודים מעודדים את המפגעים הבאים.

נצראללה בנאום נגד ישראל. יש לתת את הדעת לקרב על התודעה. צילום מסך: ערוץ 11

אולם כיום, לנוכח השינויים שחלו בטרור בשנים האחרונות, נדרשת גישה אחרת.

נוסף על הפתרונות שהוצעו, יש לתת את הדעת לקרב על התודעה. גנרל רופרט סמית' העלה בספרו **התועלת שבכוח** שאנו נלחמים בקרב אנשים ולא בשדה הקרב, ולפיכך היעד שלנו הוא רצון האוכלוסייה.³⁰ סמית' מביא כדוגמה את מזכ"ל חזבאללה חסן נצראללה במלחמת לבנון השנייה - אף על פי שהפסיד בכל קנה מידה במלחמה מול ישראל, ואף הודה שהמעט בהערכת התגובה הישראלית, בעיני העולם הערבי נצראללה ניצח במלחמה - וזאת מכיוון שזכה בקרב על התודעה. סמית' טוען כי בעידן של "מלחמה בתוך אנשים" מה שחשוב זה לא תוצאת הקרב אלא כיצד התקבע הדימוי של המלחמה בתודעת הציבור. ולכן מבחינת נצראללה כל זמן שחזבאללה עומד על רגליו זהו ניצחון, ללא קשר למחיר.³¹

צה"ל מכיר בקרב על התודעה כממד חשוב במערכה הצבאית עצמה,³² ואפשר לומר כי בעידן הנוכחי לא די בהסברה מול האויב, אלא יש לבחון קודם את תפיסת המציאות שלו ואחר כך את הפער בינה ובין תפיסת המציאות הרצויה. מתוך כך יש לגבש אסטרטגיה שתכליתה לעצב את תפיסת המציאות של האויב בצורה שתתאים לתפיסת המציאות הנדרשת, כאשר הסברה היא רק חלק מהכלים הנדרשים לכך.³³ שילוב של כל דרכי הפעולה האלה באופן עיקש, נחוש ומתמיד יוכל להביא אם לא לשבירה של הטרור הדתי, לכל הפחות לצמצום ניכר שלו.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

לעיתים המפגע סומך על המטרייה הדתית שמספק לו הטרור הדתי ומתאבד בפיגוע על מנת שירווח למשפחתו, הן חברתית הן כלכלית. על אף הקושי ליצור הרתעה נגד מפגעים המשולהבים באידיאולוגיה דתית, לפחות אפשר לפעול נגד אלה המסתמכים על ההיתר הדתי כדי להכשיר את כוונתם להתאבד ואינם בעלי מניע דתי טהור. ההרתעה תיעשה באמצעות בחינה כלכלית מדוקדקת של משפחת המפגע על ידי מס הכנסה, מע"מ, רישוי עסקים והמשטרה כדי לאתר כספים שהיא מקבלת ולעצור אותם. גם אם לא יתגלו מקורות כספיים, עצם הבדיקה תערים קשיים על המשפחה ותניא משפחות אחרות מלחשוף את בניה להסתה ולתכנים מעודדי טרור. נוסף על כך יש קשר מובהק בין טרור ופלילים,²⁶ ולא פעם הפעילות הפלילית משמשת למימון הטרור.²⁷ מיקוד מאמץ של המשטרה בכיוון זה יכול אף הוא להניב תוצאות.

באוקטובר 2022 פורסם כי צה"ל הקים יחידה שמטרתה לאתר ארנקים דיגיטליים של ארגוני טרור.²⁸ זהו צעד חשוב בכיוון הנכון ואני מקווה שזהו חלק מתוך מארג שלם של פעולות שמטרתן לעצור את המימון לארגוני הטרור השונים.

טיפול נכון בטרור מצריך שינוי בדפוסי החשיבה הקיימים. מורכבות השינוי נובעת בין היתר מהתפיסה הטבעית ש"כל דבר חשוב", בוודאי בעולם הביטחוני. אנחנו נוטים לבחור שוב ושוב באותם פתרונות ושיטות מוכרות, מתעלמים מהמציאות המשתנה ומנסים לשחזר את ההצלחה של "חומת מגן". אנחנו יוזמים פעולות בתוך מחנות הפליטים, ולמרות ההצלחה המקומית איננו מצליחים להביא לתוצאה הרצויה. ושוב, נתקלים באותם פיגועים.²⁹ מבצע "חומת מגן" היה נכון לשעתו,

